

FLEISZ JÁNOS

Szacsvay Imre (1818–1849), az elfeledett vértanú

Szacsvay Imre, Nagyvárad első országgyűlési képviselője, az országgyűlés és jegyzője, a szabadságharc polgári vértanúinak legifjabbika, elvülhetetlen érdemeket szerzett a magyar polgári és nemzeti célokért való küzdelemben. Ennek ellenére nevét és tevékenységét kevesen ismerik, vértanú halála óta eltelt hosszú idő alatt szinte már teljes feledésbe merült. Tanulmányunk igyekszik feleleveníteni e kiemelkedő személyiség emlékét.

1. Ki volt Szacsvay Imre?

Szacsvay Imre¹ 1818. november 1-jén született a Bihar megyei Kisürögdön (román neve Chişirid) és a Nagyváradtól 28 kilométerre levő Sályiban anyakönyvezték² Akkor még Szatsvaynak írták a nevét, és az Imre mellett a Benedek keresztnévet is megkapta.³

A Szacsvay család nevét Háromszék vármegye Szacsva nevű helységéről kapta. A régi székely római katolikus család két főágra oszlott két szomszédos község után, így ismertek a lécfalvi és az esztelneki Szacsvayak.⁴ Az esztelneki ágból Szacsvay István és Bartos Anna fiai Ádám és István a Szé-

---

¹ Szacsvay Imréről kevés írás született, a legutóbbiak: Fleisz János: *Egy szobor száz esztendeje. A nagyváradai Szacsvay-szobor története*. Budapest, 2007. Fleisz János: *Szacsvay Imre*. In: *Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854*. Szerk.: Hermann Róbert. Bp., 2007. 258–261. Fleisz János: *Szacsvay Imre*. In: *Az 1848–1849. évi népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Szerk.: Pálmány Béla. Bp. 2002. 807–810.

² Sályi plébánia Anyakönyve: *Matricula Baptisatorum, Defunctorum, ac Copulatorum Catholicorum in Parochia Sályiensis Ab anno 1745 1 aprilis*. Római Katolikus Gyűjtemény, Nagyvárad.

³ *Uo.*

⁴ Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Pest, 1863. X. k. 448–451.

kelyföldről Bihar megyébe telepedtek át és ott alapítottak családot.⁵ A család 1827-ben hirdette ki nemességét.⁶

Ifjú Szacsvay Imre⁷ édesapja Szacsvay Lajos, a váradi káptalan főerdésze volt Sályiban, később uradalmi ispán lett Réven⁸ és közeli rokonság fűzte Szacsvay kuruc kapitányhoz is. Édesanyja Szilvay Johanna a Roskoványi családdal volt rokonságban. E származás is elősegítette abban, hogy szilárd jellemet, haza és szabadságszeretetet örököljön elődeitől. Nagyváradon egy Úri utcai kertes házban laktak.⁹ Szülei nem voltak gazdagok, de mindent megtettek, hogy fiúk kellő neveltetést kapjon.

Imre 1827 és 1833 között a Nagyváradai Római Katolikus Főgimnáziumban tanult. Komolyságát, fogékonyságát már kiskorában is elismerték nevelői, azonban nehezen viselte a korabeli nevelési rendszert. Mint 6-ik osztályos tanuló egyik tanárával félreértésből konfliktusba keveredett s az a legszigorúbb büntetéssel: 25 korbácsütéssel sújtotta.¹⁰

Apja, hamar özvegyen maradt, emiatt egyedül nevelte hat gyermekét. Imrétől „háza felvirágoztatását” várta, ezért szánta őt papi pályára.¹¹ Kellemtelenül érintette azonban, hogy legidősebb fia a jogász pályához vonzódott. Fiát politikai felfogásuk különbözősége ellenére is sokra becsülte.

Imre tanulmányait a Nagyváradai Jogakadémián folytatta, ahol 1833–34-ben elvégezte a bölcsészeti tanfolyam második évét, majd az 1834–35-ös tanévben a jogi kar első évét.¹² Volt azonban egy évfolyamtársa, gr. Frimont Béla, akivel állandóan szembekerült.¹³ A kibékíthetetlen ellentét, valamint a számára maradi felfogásúnak tűnő tanítás miatt elhagyta Nagyváradot és a

⁵ Pálmay József: *Háromszék vármegye nemes családai*. Sepsiszentgyörgy, 2000. II. k. 404–406. (Reprint)

⁶ *Biharvármegye és Nagyvárad*. szerk. Borovszky Samu. Bp., (1901). (a továbbiakban: Borovszky) 645.

⁷ Id. Szacsvay Imre 1848-ban honvédszázados volt, hősi halált halt a piski csatában, a reá való tekintettel használta az ifjú előnevet.

⁸ Varga Júlia: *A Nagyváradai Jogakadémia (1780–1848) és a Püspöki Szeminárium (1741–1841) hallgatósága*. Bp., 2006. p. 134.

⁹ Szacsvay Imre: *Életem és emlékeim*. Sajtó alá rendezte és a bevezető életrajzot írta Balassa Imre. Bp., 1940. 14.

¹⁰ Vahot Imre: Szacsvay Imre. In: Halász István: *Az 1848- és 1849-iki magyar szabadságharc kitűnőbb vértanúinak emlékkönyve*. Pest, 1873. (a továbbiakban Vahot)

¹¹ Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Bihor. Román Országos Levéltár Bihar Megyei Igazgatósága. (Rövidítve ROL BIN), Nagyvárad Polgármesteri Hivatal Iratai (rövidítve PI), 141-es tétel, 292. csomag.

¹² Varga Júlia, *Uo.*

¹³ Később Udvari kancellári titkár lett Bécsben. Bozoky Alajos: *A nagyváradai királyi akadémia százados múltja 1788–1888*. Bp., 1889. 202.

Jogakadémia másodévét már Kassán végezte el, 1836-ban. A megnövekedett költségek fedezése érdekében a báró Nyáry családnál nevelősködött.¹⁴

1837-ben mégis papi szemináriumba készült, azonban Lajcsák Ferenc váradai püspök eltanácsolta.¹⁵ Kiadó lett Bihar vármegyénél. Itt aratta első szónoki sikereit is. Politikai-szellemi továbbfejlődésére nagyváradi ifjúkori évei nagy hatással voltak. Bihar megyében a reformellenzék vezére Beöthy Ödön (1796–1854) volt, akinek sikeres politikai pályája Szacs vay személyes sorsának alakulásában is meghatározó volt. Beöthy már 1834-ben saját költségén írnokként magával vitte Szacs vayt a pozsonyi országgyűlésre, ahol bekapcsolódott az országgyűlési ifjúság mozgalmába.¹⁶

1838 decemberétől Pesten a Királyi Tábla mellett gyakornokoskodva készült ügyvédi vizsgáira, azonban liberális nézetei miatt itt is konfliktusba keveredett.

1839-ben Beöthy magával vitte Pozsonyba az országgyűlésre, ezúttal hivatalos írnokaként, úgynevezett kis követnek. Ebben az időszakban Szacs vay a távollévő gróf Csáky József képviselőjeként tagja volt a pozsonyi 1839–1840. évi országgyűlésnek, ahol betekintést kapott az országos reformküzdelmekbe és ez hozzájárult politikai érettségének növeléséhez.¹⁷ Mivel az országgyűlések idején a Királyi Tábla is Pozsonyban volt, az ügyvédi vizsgákat is ott tartották. Szacs vay kitűnő vizsgaeredmény után 1840. szeptember 24-én esküdött fel.¹⁸

Még abban az évben visszatért Váradra, ahol ügyvédi irodát nyitott. Az 1840. május 10-én tartott tisztújító közgyűlés a váradai járás esküdtjének választotta meg.¹⁹

1842. január 12-én a személynök törölte a hites ügyvédek anyakönyvéből, majd 1844-ben, amikor az ellenzékietek kiszorították, Szacs vay is kimaradt hivatalából és magán ügyvédként működött egészen 1848 májusáig.²⁰

Amikor 1845 májusában Deák Ferenc Wesselényi Miklóst szándékozott meglátogatni Zsibón és átutazott Nagyváradon, Szacs vay köszöntötte a szabadelvűek nevében.²¹

¹⁴ Vahot.

¹⁵ Hegyesi Márton: *Szacs vay Imre*. In: Márciusi emléklap a Szacs vay-szobor alap javára. Nagyvárad, 1902. március 15.

¹⁶ Varga János: *Szacs vay Imre*. In: *Élet és Tudomány*, 1959. I. szám. 3.

¹⁷ Az 1839–40. évi pozsonyi országgyűlés anyagai. Pozsony. 1840.

¹⁸ *Protocollum neo-cesuratorum Advocatorum* VI. kötet. 1837–1849. Idézi Badics Ferenc: *Magyar írók ügyvédi vizsgálatai*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 11. évf. Bp., 1901. 208.

¹⁹ Sas Ede: *Szacs vay Imre*. In: *Budapesti Hirlap*, 1907. március 15. Vö. *Nagyvárad Kalendárium 1845*. Nagyvárad.

²⁰ *Uo.*

²¹ *Pesti Hirlap*, 1845. június 6.

1845 decemberében részt vett azon a viharos megyegyűlésen, ahol a szabadelvű ellenzék vezéreit a kormánypártiak hajdúkkal verették ki a teremből. Az erőszakoskodások idején Szacs vay Imre is véres sebet kapott a homlokára, emiatt kitámolyogva a megyeház udvaráról a kormánypárti Tisza Lajos felé ezt kiáltotta: „*A tekintetes úr elvének bélyegét ütötték a homlokomra.*”²² Bátor kiállása növelte népszerűségét a lakosság és az ellenzék körében, amely kezdte a „*bihari kis Kossuth*”-nak nevezni.²³ Tekintélyének növekedését mutatta, hogy a Védegyelet váradi osztálya, illetve Biharvármegyei Nemzeti Casino elnökének választották.²⁴ Üres óráiban népdalgyűjtéssel és a paraszti élet kutatásával, elmélkedések és elbeszélések írásával foglalkozott.

Az 1848-as év beköszönte heves viták közepette találta a várost, az európai forradalmi hullám eseményeinek híre pedig lelkesítően hatott. Szacs vay, mint a liberális ellenzék egyik vezére aktív szerepet játszott a polgárok mozgósításában és március 6-án a liberálisok ülésén részt vett azon követelések jegyzékbe foglalásában, amelyeket a Pestre tartó Irinyi János, mint a Pilvax-béli ifjak egyike továbbított Pestre. Ez lett később a *12 pont* egyik alapja.²⁵

A március 9-i közgyűlésen nem született döntés, ekkor Szacs vay, ki mondta a liberálisok előzetes ülésén megfogalmazottakat: „*Vannak még Magyarországnak polgárai és parasztjai!*” és hajlandónak mutatkozott arra, hogy a környékről 5000 parasztot hozzon be a következő gyűlésre.²⁶ Váradon az a pontatlan hír terjedt el, hogy Pesten mozgalmak kezdődtek, a bihari ellenzék egy része ettől felbuzdulva szárnyakat kapott. Kevésbé közismert tény, hogy Nagyváradon a pesti forradalom kitörését két nappal megelőzve, kitört egy mozgalom és hogy a bihari fejlemények jelentősen befolyásolták a pozsonyi országgyűlés döntéseit.

1848. március 13-án reggelre Nagyvárad mintegy 60 pontján „*lázító felírások*” jelentek meg, többnyire ezzel a szöveggel: „*Le Apponyival, le Tiszával, vége a huncutok kormányának, éljen a szabad alkotmány és a népképviselet! Éljen Kossuth!*”. Szacs vay egyik irányítója volt annak a kisebb csoportnak, amely röplapokkal árasztotta el a város utcáit.²⁷ Aznap este Beöthy fáklyás zenével tervezték megtisztelni, utána pedig Tiszához akartak vonulni macskazene mellett. Beöthy azonban „*nem akarván Párisi jeleneteket előidézni*”, igyekezett szándékukról a fiatalokat lebeszélni, ami csak

²² Hegyesi Márton, *Uo.*

²³ Varga János: i.m. 5. A váradi közgyűlés eseményeit Jókai Mór is ábrázolta *A kőszívű ember fiai* című regényében., ezt Varga János a jegyzetekben részletesen ismerteti. Jókai összes művei. 27. Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai.* (1869). Bp., 1964. I. k. 366–370.

²⁴ Borovszky, 395.

²⁵ Varga János, *Uo.*

²⁶ Idézi Varga János: A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban. Bp., 1971. 71-72.

²⁷ *Uo.* 73.

nehezen sikerült neki.²⁸ Három nap múlva, a váradai katolikus székesegyház falára, valamint a városházára kiáltványokat ragasztottak, amelyek a népet nyílt fellépésre szólították.²⁹

A bihari események a pozsonyi országgyűlésre is váratlanul nagy hatást gyakoroltak. Pozsony 1848. március 14-én a késő esti órákban olyan híreket kapott, hogy a bihari ellenzék balszárnya parasztsereg élén vonul a diéta ellen, ha az habozik a reformokat életbe léptetni. A bihari vészír annyira mély hatást tett a rendekre, hogy azok elszánták magukat az úrbéri viszonyok megszüntetésének elvi kimondására.³⁰

Nagyváradon és Biharban, abban az időszakban az ország egyik legtevékenyebb politikai élete bontakozott ki, amely 1848-ban nemcsak követője, de cselekvő alakítója is volt az ország politikai életének.

Az 1848. március 15-i események egy csapásra megszüntették a két tábor közötti ellentétet és az alispán a pártvitákat lezáró megyei közgyűlést 1848. március 20-ára hívta össze a megyeházára, amely a nagyváradi közönség részvételével népünnepélyé alakult át, ahol elfogadták a 12 pontot, elhatározták Beöthy Pozsonyba küldését.³¹ Másnap, március 21-én lenyűgöző ünnep színtere volt a kivilágított város, az ifjúság és a nép ezrei hazafias dalokat énekelve. fáklyászenével tisztelte meg a hősként ünnepelt Beöthy Ödönt.³²

1848. március 27-én került sor a megyei közgyűlésre, ahol elfogadták a forradalmi törvényeket és Batthyány Lajos március 22-i rendelete alapján, megválasztották Bihar megye állandó bizottságát, amelyben Szacs vay is helyet kapott.³³

A fontos politikai események, gyorsan követték egymást. 1848. április 20-án Szemere Beöthyt főispánnak nevezte ki, e tisztségben az ő feladata volt az első népképviselői országgyűlési választások politikai előkészítése a megyében.³⁴

1848 májusában kihirdették az 1848-ik évi törvényeket,³⁵ beiktatták Beöthy Ödönt a főispáni székbe, kialakították a választókerületeket,³⁶ több napon át tartó közgyűlésen 1411 határozatot hoztak, amely által Bihar várme-

²⁸ *Uo.*, MOL Helytartótanács lt. Vármegyei osztály. 1848, 1 kf. 62. t.

²⁹ *Uo.*

³⁰ *Uo.* 70.

³¹ Hegyesi Márton: *Bihar vármegye 1848–1849-ben*. Debrecen, 2000. (Reprint) 10. (a továbbiakban Hegyesi.)

³² *Uo.*

³³ Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Bihar vármegye jegyzőkönyve 1848: 239. Idézi. Hegyesi 12.

³⁴ Vö. Szendiné Orvos Erzsébet: *Beöthy Ödön politikai pályafutása 1830–1848*. In: *Bihari Diéta II*. Debrecen, 1999. 86–87.

³⁵ *Hegyesi*, 13.

³⁶ *Uo.* 17

gye túljutott az átalakuláson.³⁷ Szacsvay az ellenzék egyik vezéralakjaként végig tevékenyen részt vett az átalakulási folyamatban. Ennek is köszönhető, hogy 1848. május 10-én Kossuth kinevezte a nagyváradi kincstári uradalom ügyészévé, illetve május-júniusában Váradolaszi részéről a Bihar megyei választásokat előkészítő középponti választmány tagja és jegyzője volt.³⁸

2. Nagyvárad első országgyűlési képviselője

1848. június 24-én a választás főhadiszállása Nagyváradon a régi Sas épületében volt, amely előtt, a Városháza téren gyülekezett a tömeg. A népgyűlés nagy főlénnyel ifjú Szacsvay Imrét választotta képviselőnek 535 szavazattal, a csak 54 szavazatot kapott szárazberki Nagy József – az Ugrán sikeresen induló 1848-as képviselő – ellenében.³⁹

A Pesti Hirlap már ekkor azt írja róla: „Sok ismerettel bíró, határozott jellemű reformer s igen jeles szónok, ki a nemzetgyűlés egyik díszjele lesz.”⁴⁰

Még az országgyűlés megnyitása előtt írt *Népkívánatok* címmel egy a pesti 12 pont magyarozatát tartalmazó brosúrát, amelyben politikai hitvallását is megfogalmazza: „Mi az egyenlőségért és szabadságért élünk, ezekért tűrünk, munkálkodunk és áldozunk, következőleg tudhatjátok, hogy az egyenlőségért, ha kell élet-halál harcot vívandunk.”⁴¹

1848. augusztus 20-án összeállít egy másik röpiratot „Az 1848-iki törvényhozás teendői” címmel, amely kéziratban maradt.⁴² Jegyzeteket is készített, ezek közül ismertek „A törvénykezési testület rendszabályairól”, valamint „Az adókövetés- s beszédéről és a haderőről” címűek.⁴³

Megválasztását követően Szacsvay Pestre utazott, ahol a belvárosban a Lipót utca 197. szám alatt bérelt lakást.⁴⁴

a) Az országgyűlés legjellemesebb tagja

Az első népképviselői országgyűlést 1848. július 2-ra hívták össze, ezzel Szacsvay életében is új szakasz következett, szereplése már az elején megmutatta, hogy rászolgált a bizalomra. Mindig a nép érdeke szabta meg maga-

³⁷ Uo.

³⁸ Uo. 43.

³⁹ Uo., *ROL BIN PI*, 141-es tétel. 179-es csomag. A Szacsvay Imre megválasztásáról szóló eredeti jegyzőkönyvet 1998-ban sikerült megtalálnunk és Fleisz János: *Kossuth Lajos és Nagyvárad*. Nagyvárad, 2003. 91–92. oldalán közöltük először.

⁴⁰ *Pesti Hirlap*, 1848. június 30.

⁴¹ Szacsvay Imre: *Népkívánatok*. Nagyvárad, 1848. 57.

⁴² *Vahot* után

⁴³ Uo.

⁴⁴ MOL N70 *Dieta Anni 1848-1849 Fasc. 2E*. Képviselők lakásai.

tartását. A népképviseleti országgyűlésen, a balközépen foglalt helyet, „a ház egyik legtehetségesebb, legjellemesebb és legbecsületesebb tagja” volt.⁴⁵ Szilágyi Sándor történész szerint: „Az országgyűlésen Nagyváradot képviselte, és mint ilyen a pártokat egymással kibékítő szellemben működék azon. S valóban volt is beszédében valami szelíd kedélyesség, mi igen alkalmas vala csendesíteni a zúgó viharokat.”⁴⁶

Szacsvay, akit 1848. július 6-án igazoltak, Nagyvárad követeként a kormánypárt baloldalán, Kossuth személyes híveként Csány László, Vukovics Sebő és Bónis Sámuel mellett foglal helyet. A fiatal képviselő 1848 nyarán, őszén a pesti Redout termében még ritkán hallatta szavát, de akkor biztos ítélőképességgel a lényegre tapint és képzettségét kamatoztatva a vitákban is kitűnt.

Szacsvay neve először az 1848. július 10-én tartott ülés jegyzőkönyvében tűnik fel, amikor a jegyzőválasztások alkalmával egy szavazatot kapott.⁴⁷

Első fontosabb szereplése a képviselőház 1848. augusztus 5-i ülésén volt, amikor három törvényjavaslatot terjesztett be: az egyházi (jogi) személyekről és a kezelésükben lévő vagyonokról, továbbá a szerzetesrendekről, végül az ital- és húsmérésről. Radikális indítványa szerint az egyházak kezelésében lévő állami vagyont, az államkincstár birtokába és kezelésébe kell adni, és a bevett vallások lelkészeit az országos pénztárból – költségvetésből – kell fizetni, a szerzetesrendeket pedig – II. József rendeleteit felújítva – fel kell osztani, vagyonukat az államkincstár birtokába és kezelésébe kell adni, az atyákat, mint lelkészeket vagy oktatókat kell alkalmazni.⁴⁸

Szacsvay indítványainak nem volt nagy foganatja, augusztus 10-én a Ház első javaslatát elnapolta utóbbit pedig mellőzte. Harmadik javaslata a volt földesurak királyi kisebb haszonvételnek nevezett korcsmáltatási és mézárshék tartására szóló előjogának eltörlését és a jog minden lakosra való kiterjesztését, egyben állami adó alá vonását célozta. E kérdést végül az úrbéri törvényjavaslatok komplex vitájához csatolták, Deák Ferenc igazságügyi miniszterként benyújtott, a hűbéri viszonyok csaknem minden kérdését érintő javaslatában is szerepel „a kisebb királyi haszonélvezetekről” címszó alatt Szacsvay felvetése.⁴⁹

Szacsvay állásfoglalásait beszédein kívül nyomom követhetjük a név szerinti szavazásokon való opciói által is. Így 1848. július 22-én az olasz segély ügyében igennel, augusztus 8-án és 10-én az oktatási törvény vitáján, ahol előbb arról kellett döntenem, hogy nagyobb községekben, ahol hitfelekezeten-

⁴⁵ *Közlöny*, 1848. július 7.

⁴⁶ Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848–49-ből*. Pest, 1850, 324–325.

⁴⁷ 1848-ik év július 2-ikán Pesten egybegyűlt nemzeti képviselők háza ülésének jegyzőkönyve. Első rendes ülés jegyzőkönyve. 3.

⁴⁸ *Közlöny*, 1848. augusztus 7.

⁴⁹ XXXI ülés jegyzőkönyve. 42–43.

ként több mint 50 iskolás van, állami költségen nyithatnak-e külön iskolát vagy nem, illetve: ahol több hitfelekezet van, a kormány felügyelete alatt szabad-e saját külön iskolát nyitni, egyaránt nemmel szavazott. Augusztus 21-én az újoncozási törvény tárgyában, arra hogy: „*Kiállítandó újoncokból kiegészítsék-e a magyarországi serezedi alakulatokat, és a fennmaradó újonclétszámból állítsanak fel honvédszászlóaljkat?*” igennel szavazott. Szeptember 4-én igenjével támogatta mind Beöthy teljhatalmú kormánybiztosi megbízását, mind a 100 tagú parlamenti küldöttség Bécsbe menesztését. Szeptember 20-án a szőlődézsma-váltás ügyében igent mondott arra a kérdésre, hogy minden szőlőbirtokos maga fizesse-e kárpótlását. December 9-én amellet volt, hogy a vallásoktatás a Magyar Hadi Főtanoda falain kívül folyjon. Az úrbéri kárpótlás vitáin december 24-én és 27-én a kármentesítési átalányról szóló Palóczy indítványra nemmel szavazott, 29-én pedig ellenezte Barthos Ede és Halász Boldizsár javaslatát a megyék szerinti háromosztályú kárpótlásról, de igennel voksolt ugyanezen a napon Palóczy újbóli indítványára a kármentesítési átalányról.⁵⁰

Szacsvay pesti országgyűlési képviselői tevékenységét értékelve, kiemelhetjük, hogy rendszeresen részt vett a vitákban, mély gondolatú és jó alapon nyugvó felszólalásaival tevékenyen hozzájárult a Ház döntéseiseihez. 1848-ban Pesten, majd 1849-ben, Debrecenben is egyike volt Kossuth legbizalmasabb embereinek, a mérsékelt középpárti követ, az események nyomására, mind jobban radikalizálódott és a republika hívévé vált.

b. Az országgyűlés jegyzője

Miután az országgyűlés Debrecenbe tette át székhelyét, Kossuth előbb Váradra küldte Szacsvayt, hogy segédkezzen a pesti fegyvergyár odatelepítésében, majd Debrecenbe utazva, tevékenységének új fejezete kezdődik el. *1849. január 13-án*, amikor a képviselőház kiegészítette hiányossá vált jegyzői karát, többségi szavazattal, Szacsvay Imrét 69, Gorove Istvánt 123, Hunfalvi Pált 82 szavazattal választották meg e kulcsfontosságú tisztségre.⁵¹ Az eredményeket az elnök, 1849. január 14-én jelentette be, s ekkor foglalták el helyüket is.⁵² Szacsvay Imre jegyzői feladatát összesen 15 alkalommal végezte, először az 1849. január 22-én tartott plenáris ülésen. E kinevezéssel Szacsvay a képviselőház vezető személyiségei közzé emelkedett és Debrecenben már jóval radikálisabban nyilvánult meg.

⁵⁰ Az 1848–1849. évi népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerk.: Pálmány Béla. Bp., 2002 (a továbbiakban *Almanach*) 1268.

⁵¹ A magyar nemzet képviselőházának országos határozat folytán Pestről Debrecenbe áttett, s itt f. 1849. évi január 9-én folytatólag tartott CXXXVI ülés jegyzőkönyve. 182–183. Vö., Beér János – Csizmadia Andor (szerk.): Az 1848/1849. évi népképviselői országgyűlés. Bp., 1954.

⁵² A CXXXVII. ülés jegyzőkönyve. 183. Közlöny, 1849. január 19.

1849. február 9-én javasolta, miszerint a létrehozandó rögtönítélő hadi és polgári vegyes bíróság kinevezésére a képviselőház küldjön ki egy választmányt,⁵³ majd egy politikai tisztázó sajtóvitában is részt vett.⁵⁴

1849. március 1-én beválasztották az Országos számadásvizsgáló 9 tagú választmányába, amely már nem tudta elvégezni feladatát, de más ügyekben készített jelentéseket.⁵⁵

A közösségi érdekekért való határozott fellépése miatt nehéz volt Szacsvey pártállását meghatározni. A többség a balközéphez sorolta.⁵⁶ Radikalizálódásának köszönhető, hogy 1849. április 5-én alapító tagja, majd egyik vezér politikusa lesz a Radical Pártnak, amelynek programjában Magyarország önállósága és függetlensége, demokrata köztársasággá alakítása és a bátor politizálás állt.⁵⁷ A radikális párt tagjai külső jellel is igyekeztek magukat megkülönböztetni: kalapjukon vörös tollat viseltek. Innen származott a flamingó nevük.⁵⁸

Mivel a pártok szerepe korlátozott volt a debreceni országgyűlés életében, minden kérdésben fontos volt a tiszta érvelés, és ebben Kossuth mögött az egyik legnagyobb szerepet éppen Szacsvey töltötte be, aki általános tiszteltnek örvendett.

1849. április 13-án a zárt ülésen Szacsvey hevesen pártolta Kossuth trónfosztási indítványát.⁵⁹ A dokumentum megszövegezésére az április 14-i ülésen 3 tagú bizottmányt választottak, amelybe Kossuthon kívül Szacsvey Imrét és Gorove Istvánt választották.⁶⁰ Még április 14-én a felsőház is egyhangúlag elfogadta Kossuth javaslatát s a megszövegezési bizottmányba Horváth Mihályt, és Hunkár Antalt küldte ki.⁶¹

A történetírók a fogalmazás meghatározó részét Szacsvey Imrének tulajdonították. A kérdés eldöntéséhez némi támpontot az Országos Honvédelmi Bizottmánynál levő alapfogalmazványból kaphatunk, amelyen az utolsó néhány bekezdés kivételével Kossuth kézírása ismerhető fel, egészen addig,

⁵³ *Almanach*, 577.

⁵⁴ Uo., Jókai Mór: *Cikkek és Beszéddek*. (1849. február 9. – 1899. július 6.) Bp. 1980. III. k. 720–722.

⁵⁵ *Almanach*, 1252.

⁵⁶ Irányi Dániel – Charles-Louis Chassin: *A magyar forradalom politikai története 1847-1849*. Bp., 1989. (Reprint) II. k. 231–258.

⁵⁷ *Almanach*, 1273.

⁵⁸ Borossy András: *Az országgyűlés*. In: *A szabadságharc fővárosa Debrecen*. 1849. január–május. Debrecen, 1948. 353–354. (Reprint)

⁵⁹ Varga Zoltán: *A trónfosztás*. In: *A szabadságharc fővárosa...* 446.; Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848- és 1849-ben*. 2. kiadás, Bp., é. n. III. k. 495–497.

⁶⁰ Varga Zoltán, Uo. 463. *Április 14-i CLXVIII ülés jegyzőkönyve*. 122. A jegyző aznap Irányi Dániel volt.

⁶¹ Varga Zoltán, Uo.

hogy: „*A rác lázadás megtörve, Szent-Tamás és a római sáncok bevéve*”. Innen kezdve az egész további szöveget Szacs vay írta. A sietősen készült, pontatlanságokat is tartalmazó befejező részt többek szerint Kossuth diktálta.⁶²

Szacs vay legemlékezetesebb, legjelentősebb művei közé tartozik a Függetlenségi Nyilatkozat. Ezzel örökre beírta nevét a magyar nemzet történetébe. Megszerkesztésében, szövegezésében tevékenyen részt vett, ő olvasta fel és az ő neve szerepel a nyilatkozat aláírói között. Emiatt írta később egy elfelejtett váradi költő, Katona Mihály: „*Egy tollvonás volt bűne*”. Erre nem véletlenül került sor, Horváth Mihály szerint Szacs vay Imre 1849. április 14-én „*a ház elnökétől különös kedvezésül kérte volt ki magának, hogy ő jegyezhesse alá s olvassa fel az ünnepélyes ülésen a függetlenségi nyilatkozatot.*”⁶³

Szacs vay egy másik markáns szereplése az országgyűlésen az ún. „*gyémántperrel*” kapcsolatban volt. A kivégzett gróf Zichy Ödön (Eugén) érték tárgyai felügyeletével Madarász László rendőrminisztert bízták meg, aki lényegében saját kezelésébe vette ezeket. A raktározás, beolvasztás és az árverés gyanús körülményei miatt nagy nyilvánosságot kapó ügy keletkezett, amely lehetővé tette a politikai ellenfelektől való megszabadulást.⁶⁴

Szacs vay, tagja volt a számoltató bizottmánynak, amely jelentését 1849. április 6-án terjesztette be Kubinyi Ferenc elnök és Szacs vay Imre előadó aláírásával.⁶⁵ A közel négy oldalas jelentés a kezelésben elkövetett számos hibát talált s javasolták, hogy a régi leltárt vessék össze az új leltárral.⁶⁶ A vizsgálatot elrendelték, Madarász ugyan igyekezett a dolgot helyrehozni, de már késő volt, hitelét veszítette saját párttársai előtt is.⁶⁷ Tehát, az ún. „*gyémántper*” révén megbuktatták a baloldali radikálisok vezéralakját, a népszerűtlen Madarász Lászlót, a rendőrség rettegett főnökét.

1849 tavaszán Szacs vay a radikális célok teljes körű érvényesítésének lett híve, a debreceni országgyűlésen folytatta az aktív parlamenti munkát. Május 24-én az adórendszer kérdéséhez is hozzászólt, ahol kifejtette, teljesen egyetért a progresszív adózás elvének alkalmazásával, de annak gyakorlatba ültetését el kell halasztani, mivel az addig nem adózó nemesség, csak fokozatosan szokhatja meg.⁶⁸ A viták közepette érkezett meg a jó hír Buda visszafoglalásáról, ennek következtében május 31-én az országgyűlés munkála-

⁶² Kossuth Lajos *Összes Munkái*, XIV. 1. jegyzet. 895. MOL OHB 1849: 4280.

⁶³ Horváth M: *i. m.* III. k. 574.

⁶⁴ Vö. Hermann Róbert: *A rendőrminiszter és a Zichy gyémántok*. História klub füzetek. 10. Fejér megyei Levéltári Közlemények. 63.

⁶⁵ Almanach, 343.

⁶⁶ Jelentés a számoltató választmánytól gróf Zichy Ödön-féle ingóságok eránt. A N. képvis. ház 905. sz. határozatára.

⁶⁷ Hermann, *Uo.*

⁶⁸ *Közlöny*, 1849. május 25.

taik megszakították, az újbóli alakuló ülést 1849. július 2-ra hívták össze Pestre.

Szacsvay hazatért, ahol rövidesen országos jelentőségű politikai eseményre került sor. Kossuth érkezett Nagyváradra, hogy Bem tábornokkal tárgyaljon a hadi helyzetről, de a tájékozottabbak a titokzatos látogatás fő célját a románokkal való kiegyezés előkészítésében látták.

Kossuth június 18-án érkezett Nagyváradra és Erdélyi Vazul görög katolikus püspök főtéri palotájában szállt meg. Este a palota erkélyéről fogadta Kossuth Bem tábornokkal együtt a város polgárainak üdvözlését, akik óriási fáklyás zenét adtak a nagyra becsült vendégek tiszteletére. Kossuth nagyszabású beszédet tartott, a teret zsúfolásig megtöltő néphez. A kormányzót és a tábornokot, a polgárság nevében Szacsvay Imre üdvözölte nagyhatású beszéddel.⁶⁹ Erőfeszítéseinek méltó elismeréseként 1849. június 26-án, Vukovics Sebő igazságügy miniszter a 7 személyes tábla bírójává nevezi ki.⁷⁰

Váradról Pestre sietett, ahol a legfontosabb teendőnek a nemesi kiváltságok maradványainak eltörlését tartotta. Ezzel szemben Irányi Dániel a zsidók egyenjogúsításáról szóló törvény vitájának folytatását javasolta. A disputát végül Szemere Bertalan miniszterelnök szakította félbe, bejelentve, a kormány és a parlament ismét költözni fog, ezúttal Szegedre.

A Szegeden július 25-én tartott zárt ülésen amellet érvelt, hogy a nemzeti felkelőknek adandó amnesztiát ne terjesszék ki a köztörvényes bűntettek elkövetőire. Az Aradon, a városházára, augusztus 11-ére meghirdetett, de mindössze 11 képviselő részvételével tartott utolsó „országos ülésen” is részt vett, jegyzőkönyvet azonban jegyzőként már nem vezetett, így az összejövetel hiteles ülésnek nem is volt tekinthető.

Ezt követően az országgyűlés végleg feloszlott.

Megállapíthatjuk, hogy hibái ellenére az 1848–1849-es népképviselői országgyűlés képviselőháza, feladatát becsülettel ellátta s működése nem volt hiábavaló.

A helyzet addigra tarthatatlanná vált, az emberek nem tudták, hova rejtőzzenek⁷¹

3. „E népért éltem és e hazában akarok meghalni”

A világosi fegyverletételt követően Szacsvay először hazament apjához Nagyváradra, de az oroszok közeledtére a Nagyszalonta melletti Árpádra indult távoli rokonához Olay Józsefhez, aki ott gazdatiszt volt.

⁶⁹ *Nagyvárad*, 1902. szeptember 17. Vö. *Borovszky*, 574.

⁷⁰ *Közlöny*, 1849. 144. sz.

⁷¹ Jókai Mór: *A szabadságharc végnapjai*. In: *Szabadság és halál 1848–49. Szem és fültnék híradásai*. Bp., 1998. 217.

Kossuth hiába hívta magával az emigrációba. Azt válaszolta: „*E népért éltem és e hazában akarok meghalni.*”⁷²

Egy ideig bujdosott, nappal az erdőket járta, de megfordult „*kint a határon is, hol járkálva olvasgatott, az ott dolgozó parasztokat felkereste, s azok előtt annyira ismerős lett, hogy a mai napig is szánakozó részvétellel nevééről emlegetik azon jó és szomorú urat, ki könyvvel hóna alatt a határban járkált, s velők beszédbe eredt...*”⁷³. Szacsvay nem tudhatta, mi vár reá, arra gondolt: „*ő senkit nem akasztatott senkit ki nem raboltatott, csupán egy előtte magasznak s a hazára nézve üdvösnek látszott elv kérdésében maradt kisebbségben, neki tehát mellőztetésén kívül más bántalma nem lehet, erre pedig teljesen el van készülve.*”⁷⁴

Tartózkodási helyét bújtatójának fia, Olay István ügyvéd elárulta. Jósa Péter hírhedt császári biztos pedig elrendelte az elfogatását.⁷⁵ A sorstól még kapott egy esélyt: édesapja egyik ismerőse, hírül adta, hogy Imre menedékhelyét felfedezték. Szacsvay Lajos azonnal értesítette fiát a veszélyről. Apja levelére, melyben arra kéri, hogy meneküljön, válasza az volt: „*nem apám, mert az én szökésem bajba keverné az öreg Olay Józsefet.*”⁷⁶

Aznap este iratait összeszedte, a veszélyeseket elégette, a többi összepakolta, s azzal feküdt le, hogy reggel Olay Józseffel bemegy Váradra, azonban hajnali öt órakor a rátörő katonaság elfogta és behurcolta Nagyváradra megállás nélkül sietve, nehogy a nép kiszabadítsa,⁷⁷ onnan átszállították Pestre, az Újépületbe, ahol október 5-én már adatokat kértek róla vádiratához.⁷⁸ Az Újépület vált a szabadságharc után a magyar hősök egyik fő börtönévé.⁷⁹

Szacsvay ügyét különleges figyelemmel kezelték és az elsők között vették elő.⁸⁰ A perekhez jelentős mennyiségű adatot gyűjtöttek és részletes jegyzékeket állítottak össze.⁸¹ A kihallgatásokról egyetlen beszámolót találunk. Szacsvay az auditor kérdésére így felelt: „*Én egy testületnek, a magyar országgyűlésnek egyhangúlag hozott határozatát hivatalos kötelességemnél*

⁷² Varga János: *Szacsvay Imre*. In: Élet és Tudomány. 1959. I. szám. 6.

⁷³ Varga János: *Uo.*, *ROL BIN* 141. tétel, 292. cs.

⁷⁴ Varga János: *Uo.*, *ROL BIN* 141. tétel, 292. cs. *Vö, Tiszántul*, 1906. október 25.

⁷⁵ MOL *Abszolutizmuskori Levéltár*. Jósa Péter nagyvárad kerületi főbiztos. D81. 310/1849. 7.

⁷⁶ Szacsvay Imre: *A kilenc vértanúk egyike. Pesti Hírlap*, 1932. október 30.

⁷⁷ *Uo. ROL BIN* 141. tétel, 292. cs.

⁷⁸ Hadtörténeti Levéltár, *III-er Armeé Commando Polizei. Section 1849: 1644*.

⁷⁹ Ld. MOL *R33* Az 1848–49-i forradalomban résztvevők elítélésére vonatkozó iratok, Kisebbségi terjedelmű jegyzékek és levelek. A pesti Bastille foglyai 1849-dik évben.

⁸⁰ Szacsvay peranyaga nincs meg, csak a Votum informativum és az Urtheil másolata, valamint Kempennek Schwarzenberghez intézett felterjesztett jelentésének fotokópiája. HL *Pesti Kriegsgericht*. 30 cs. 1850-5/95.

⁸¹ MOL *Az 1848-1849-i Minisztériumi levéltár* H 147. Vegyes iratok. 8. doboz. H/1. 52. 723-as filmtekercs.

*fogva írtam alá. Ön jól tudja, én jegyző voltam, a függetlenség kimondásában éppen annyi részem van, mint a többi képviselőtársamnak”*⁸² Szacs vay tehát védekezett, igaz, hogy becsületessége megakadályozta abban, hogy letagadja tetteit.

Utolsó kihallgatására október 20-án került sor. A fővád ellene az volt, hogy a Függetlenségi Nyilatkozatot ő fogalmazta és ő volt az egyik aláírója. Egyéb vád a felségsértés és a lázadás volt. Magára vállalta a Függetlenségi Nyilatkozat megírását, az árulás vádját viszont elutasította és kimondta, hogy ártatlannak érzi magát: „*Nem bűn, ha valaki szereti népét, és hazájáért munkál.*”⁸³

A Szacs vayt leginkább terhelő vádpontra gróf Zichy Ferenc, volt bihari főispán hívta fel a hóhérok figyelmét, mikor tényleges szerepét rosszindulátúan felnagyítva, azt állította, hogy „*a vádlottnak Függetlenségi Nyilatkozat szerzőjével kell azonosnak lennie*”.⁸⁴

A halálos ítéletet, melyet egyhangúan elfogadtak, a pesti Császári Királyi Haditörvényszék 1849. október 23-án hirdette ki. Még aznap levelet írt testvéröccsének, amelynek zársorai így hangzanak: „*Meghalok, ha kell, lelkem nyugodt, vétek sohasem terhelé, mindem bűnöm az, hogy képviselői kötelességemet elébe tettem saját személyemnek. Édesapám kezeit és titeket kedves testvéreim ezerszer csókollak, az utolsó óra csendes és mély fontolgatásai közben kérlek, hogy emlékezzetek rám, de ne sírassatok... Még egyszer és örökre Isten veletek és áldás mindnyájatokra!*”⁸⁵

Kegyelmi kérését elutasítják, kivégzésére másnap, 1849. október 24-én került sor. A pesti Újépület melletti fatéren akasztották fel Perényi Zsigmonddal, a felsőház elnökével és Csernus Manó pénzügyminiszeri tanáccsal együtt. Mosolygott, amikor a bitófa elé hajtották. Vigasztalta az a hit, amelyet utolsó üzenetében fogalmazott meg: „*felviruland még a jog és igazság napja, amely alatt a munkás élet megtermi gyümölcsét, az anyagi jólétet, a polgári szabadság alapját.*”⁸⁶

Először a Pest-Józsefvárosi köztemetőben hantolták el őket jeltelen sírba, ahol 1870-ig nyugodtak.

Szacs vay vértanúsága meglepte a közvéleményt, mivel ő nem tartozott a forradalom legfelsőbb vezérkarába és kisebb felelősség terhelte a történe- kért, minthogy halállal bűnhődjön. Miért kellett mégis meghalnia? „*A valódi választ Szemere fogalmazta meg. „Nem azért, mit tettél, hanem mit érzetél- azért érdemléd te a zsarnoktul a halált;- Nem nézte mi valál, hanem mi lehetnél. -Hívebb honfi szívet pallósa nem talált.*”⁸⁷

⁸² Mezősy László: *Az Újépületben*. In: Küzdelem, bukás, megtorlás. Bp., 1978. II. k. 201.

⁸³ Varga János: *Szacs vay Imre...* 6.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ *Vahot*.

⁸⁶ Varga János, Uo.

⁸⁷ Szemere Bertalan: *Jellemrajzai 1848-49-ből*. Nyíregyháza, 1908. 17.

Szacsvay Imre egyike volt a magyar szabadságharc kiemelkedő személyiségeinek, akinek emlékét kegyelettel ápolják. Bár nem fogott fegyvert, vértanúhalált kellett halnia bátor kiállása, következetessége miatt. Veszte nem volt szükségszerű, hiszen jegyzőtársainak teljesen más sors jutott. Hunfalvy Pál 1850-ben amnesztiát kapott, Gorove István pedig 18 évvel az események után miniszteri bársonyszéket kapott.

Szacsvay Imre, hősiek helytállása, szabadság- és hazaszeretete a legtisztább példamutatás, ami mindig ott fog élni az utódok emlékezetében.

4. Szacsvay Imre emlékezete

a) Kultusza, szobra

Szacsvay Imre emlékének megörökítése Nagyváradon már 1867 júliusában felvetődött, amikor elhatározták közadakozásból egy emlékszobor felállítását. A kezdeti lelkesedés azonban megtorpant, így közel negyven évet kellett várni a terv valóra váltására.

Az 1900-as évek elején a szobor létrehozása állandó jelleggel napirenden maradt és a gyűjtés felgyorsult. Emlékének ápolásában fontos előrelépés volt, hogy 1904-ben, az addigi Felső-, Nagy- és Alsó-Pece utcákat egyesítve Szacsvay Imréről nevezték el.⁸⁸ A Margó Ede szobrászművész által megalkotott *Szacsvay-szobrot* 1907. március 15-én nagy ünnepségek keretében avatták fel a nagyváradai Ezredévi Emléktéren.⁸⁹

1937 áprilisában a román hatóságok a szobrot eltávolították, megrongálódva a helyi múzeum raktárában tárolták.⁹⁰

Az 1940-ben végbement változások után napirendre került a visszaállítása. Az idős Margó Ede irányításával a Szacsvay-szobrot teljesen helyrehozták és 1942. május 5-én, ismét felállították régi helyére, ahol ma is áll.⁹¹

1945 után a magyar múlt emlékeit igyekeztek ismét megsemmisíteni, így lett 1945 után a Szacsvay utcából újra Cuza Vodă utca és a megemlékezések is abbamaradtak.

1990-től kezdve a szobor a március 15-i és október 6-i nagyváradai, bihari megemlékezések fő színterévé vált, mint a város hivatalosan elismert egyik nevezetessége.

A vértanú halálának 150. évfordulója, 1999. október 24-én egy új megemlékezés elindulásának a Szacsvay-napoknak volt a kezdete. Kétnapos

---

⁸⁸ Nagyvárad város új házszámai és utcanevei 1904. Nagyvárad, 1905.

⁸⁹ *Tiszántúl*, 1907. március 15-16.

⁹⁰ *Brassói Lapok*, 1937. április 22.

⁹¹ *Magyar Lapok*, 1942. május 6.

rendezvénysorozat keretében – 1942 óta először – emlékeztek meg szélesebb keretek között Nagyváradon Szacsvey Imréről.⁹²

2000. október 24-én a Magyar Országgyűlés jegyzői kara kezdeményezésére első alkalommal rendeztek Budapesten Szacsvey Imre-emléknapot. Ezen Nagyváradot háromtagú küldöttség képviselte: Kapy István alpolgármester, Lakatos Péter alispán és dr. Fleisz János történész. A megemlékezés Szacsvey Imre síremlékének megkoszorúzásával kezdődött a Fiumei úti Nemzeti Sírkert 31-es parcellájánál. A váradiak hasonló tisztelgésére 1899. október 24-én került sor. Az esemény Szacsvey emléküléssel, majd Szacsvey portréjának a leleplezésével folytatódott az Országgyűlés jegyzőinek irodájában, amelyet azóta Szacsvey-szobának neveznek. Akkor határozták el, hogy évente, október 24-én megszervezik a Szacsvey-emléknapot, felváltva Nagyváradon, illetve Budapesten.⁹³

2002-ben az Országgyűlés jegyzői kara elhatározta, hogy saját kezdeményezéséből és forrásból megalapítja a Szacsvey Imre-díjat, amelyet nagyvárad, bihari, 35 év alatti kiváló alkotók, művészek, politikusok kaphatnak meg.⁹⁴ Ugyancsak 2002-ben, a kivégzés évfordulóján, először történt meg, hogy mindkét helyszínen, Budapesten és Nagyváradon is megemlékeztek Szacsveyről.⁹⁵ Azóta a rendszeressé vált megemlékezés, hozzájárul Szacsvey kultuszának ébrentartáshoz.

2007. március 15-én az impozáns Szacsvey-szobor 100 éves évfordulója lehetőséget adott a sok generáció fáradozásával létrejött emlékmű történetének kötetben való felelevenítésére, amelyet a tervek szerint 2008-ban egy Szacsvey monográfia publikálása fog követni.⁹⁶

b) Síremléke, ábrázolása egyéb alkotásokon

Szacsvey Imre 1849. október 24-i kivégzése után sem számíthatott teljes nyugalomra, hiszen hamvainak hányattatása ekkor kezdődött el. A Pest-Józsefvárosi köztemetőben hantolták el jeltelen sírba, ahol 21 évig porladt.

Damjanich János özvegyének, Csernovics Emiliának kezdeményezésére sikeres országos gyűjtést indítottak, így a megtalált vértanúk maradványait exhumálták és átszállították a díszes Kerepesi úti temetőbe,⁹⁷ ahol 1870. november 1-jén Szacsvey Imrével együtt kilenc vértanú közös emlékkövét

⁹² *Bihari Napló*, (a továbbiakban BN) 1999. október 23–26.

⁹³ *BN*, 2000. november 8.

⁹⁴ *BN*, 2002. október 26.

⁹⁵ *Uo.*

⁹⁶ *Uo.*, 2007. március 15-16.

⁹⁷ *Vasárnapi Újság*, 1870. november 6. 579-580.

avatta fel (ma 31-es, illetve 1848-49-es parcella) a hálás utókor, a temető egyik legelőkelőbb részébe⁹⁸

Szacsvay Imre emlékét síremlékén és nagyváradi szobrán kívül, kevés ábrázolás örökíti meg. Ezek közül a legjelentősebb Debrecen központjában, a Nagytemplom előtti téren 1914-ben felavatott Kossuth-emlékmű, amely Margó Ede és Pongrácz Szigfrid közös munkája.⁹⁹ A főalak Kossuth bal oldalán található Szacsvay Imre a képviselőház jegyzője, megjelenítése különösen élethű s szemmel látható a váradi szobrával való hasonlatossága, ahogy az irónt és jegyzeteit kezében tartja.

1997-ben a Szacsvay család egyik ősi fészkeben Esztelneken, Szacsvay Imre emlékművét avatták fel, de rá is emlékeztet az 1702-ben épült ottani Szacsvay-ház.¹⁰⁰

c) Relikviái

Szacsvay után kevés emléktárgy maradt. A budapesti Magyar Nemzeti Múzeum napjainkban is három Szacsvay-relikviát őriz. Az Újkori Osztály dokumentum-gyűjteményében őrzi Szacsvay Imrének a pesti Újépület siralomházában 1849. október 23-án írt *búcsúlevelét*.¹⁰¹ Az eredeti szöveg felhasználásával, teljes és szöveghű formában Körmöczy Katalin publikálta először 1991-ben.¹⁰² A felbecsülhetetlen értékű búcsúlevelét a Magyar Nemzeti Múzeumba dr. Szacsvay József ügyvéd adományozása által került, a korábbi őrzője Szacsvay Imre színművész volt.¹⁰³

A Múzeum történeti íróasztal gyűjteményének értékes darabja *Szacsvay Imre biedermeier íróasztala*, egy leszármazottja ajándékozta 1987-ben.¹⁰⁴

A Szacsvay családtól 1967-ben ugyancsak a Nemzeti Múzeum birtokába került egy Gyalóky Lajos által 1845-ben készített *arckép* Szacsvay Imréről. Sötét hajú, szakállas, bajuszos, enyhén kopaszodó fiatal férfi arcképét ábrázolja félig profilból.¹⁰⁵

⁹⁸ *A Kerepesi úti temető másfél évszázada*. In: *Budapest Negyed*, 24. (1992/2) <http://epa.oszk.hu>

⁹⁹ Gellért–Vadász: *Debrecen műemléki katasztere*. Debrecen, 1985.

¹⁰⁰ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Esztelnek>

¹⁰¹ Leltári száma: Udgy. 1967.17.1., Körmöczy Katalin: *A vértanú Szacsvay Imre relikviái*. In: *Folia Hungarica* 16. Magyar Nemzeti Múzeum, 1991. 42. jegyzet 83. Itt köszönjük meg Körmöczy Katalin segítségét.

¹⁰² *Uo.* 78–79.

¹⁰³ *Uo.* 44-es jegyzet 83.

¹⁰⁴ Körmöczy 80. Vö. *Új szerzemények a Magyar Nemzeti Múzeumban II.* Szerk. Pintér János. Bp., 2004. 14. Az íróasztal leltári száma: B.1987. 10. Kiállításon még nem szerepelt, jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum törökbálinti raktárában tárolják.

¹⁰⁵ Körmöczy 83. A képmás leltári száma: Udgy. 1967. 17. 3. Az 5,2 x 6,8 cm méretű ceruzarajz készítője nem Gyalóky Sándor, ahogy a hátlapon szerepel, hanem Lajos.

Szacsvayról idealizált arcképet közöl Rózsa György és Spira György¹⁰⁶ és Földy János.¹⁰⁷

Ismeretes még néhány egyéb ismert Szacsvay-ábrázolás, ezek közül megemlíjtük a következőket:

- Kiss Tibor (1955): Szacsvay Imre ülő alakos képe – Az Országgyűlés Jegyzői Irodájában.
- Kiss Tibor: Az 1849. évi megtorlás vértanúi: Az aradi tizenhárom és Szacsvay Imre portréja – A Hadtörténeti Múzeumban.
- Szacsvay arckép – a bihari RMDSZ nagyváradi székhelyének termében.
- A Szacsvay Imre díj plakettje, Domonkos Béla szobrászművész alkotása.

Az országgyűlés vértanú jegyzője hagyatékában a relikviákon kívül, néhány kevésbé ismert szellemi teljesítmény is maradt. Ilyen Szacsvay *Népkívánatok* című, 1848-ban Nagyváradon kiadott műve, amelyben politikai nézeteit részletezi. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményében féltve őrzik Szacsvay Imre *Álarcz és nefelejts* című elbeszélésének eredeti kéziratát, amely nyomtatásban nem jelent meg.¹⁰⁸ Egyéb írásai közül megemlíjtük Szacsvay Imre 1844-ben öccséhez írt egyik *levelét*, az *Intelmek* című elmélkedéseit, *vers- és népdalgyűjteményeit*, amelyek mind értékes alkotások.

¹⁰⁶ Rózsa György – Spira György: *Negyvennyolc a kortársak szemével*. Bp., 1973. 349-ik oldalon, Halász István: *Az 1848- és 1849-diki magyar szabadságharc vértanúinak emlékkönyve* alapján, amely Szamosy Elek litográfiáját dolgozza fel, mérete 17,7 x 19,8 cm, hátlapján gépelt szöveg Szacsvay Imre életrajzi adataival.

¹⁰⁷ Földy János: *Világostól Josephstadtig* című önéletrajzi írásának 49. oldalán közöl egy képet Szacsvay Imréről anélkül, hogy jelezné, a származását.

¹⁰⁸ Itt köszönjük meg Dienes Dénes sárospataki gyűjteményi igazgató segítségét.